

O18 M19 H79

*Шевчук О.Ю., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет,
elensheff1@gmail.com*

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ І СЕРЕДНІХ МІСТ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

***Анотація.** У статті обґрунтовано актуальність радикальних соціально-економічних змін, що відбуваються в суспільстві та потребують нової моделі розвитку міської політики в Україні; моніторингу малих і середніх міст для розробки і реалізації комплексних програм їх соціально-економічного розвитку. Вирішення цього завдання вимагає активного використання ресурсів просторових даних, що інтегрують інформацію про потенціал міст та їх соціально-економічний і природно-ресурсний стан.*

***Ключові слова:** мале та середнє місто, стратегічний розвиток, програма комплексного розвитку міст, моніторинг, індикатори розвитку.*

JEL code classification: O18 M19 H79

*Shevchuk Elena,
Ph.D., associate professor of department marketing
Tavria state agrotechnological university,
elensheff1@gmail.com*

STRATEGIC MANAGEMENT OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF SMALL TOWNS AND MIDDLE CITIES: TRENDS AND PROBLEMS

***Summary.** The article substantiates the relevance of radical socio-economic changes taking place in society and requires a new model of urban policy development in Ukraine. Solving this problem requires the active use of spatial data on the socio-economic and natural-resource status of cities, integrating information on the potential of cities. An efficient urban economy is a prerequisite and an engine for raising the level of public welfare. It is based on the approach to man as the highest value, self-aim and the main condition for the development of society. In the current conditions of globalization and regionalization of the economy, local governments are becoming increasingly popular with strategic management of urban development that can help local authorities determine and increase the competitive advantages of cities more efficiently. However, so far, there has not been a single approach to assessing the strategic management of urban development. The purpose of the article is to identify the main problems and trends of the socio-economic development of small and medium-sized cities in order to develop an effective strategy, where target integrated programs that can form a concrete, individual "economic landscape" of the region should be the main tools for managing the implementation of the chosen strategy. It is precisely in this category of cities that both the positive and the negative effects of socio-economic reforms, the development of small and medium-sized cities, and, to a greater extent, the further socio-economic development of regions and the country as a whole are the most acute. Implementation of a complex of scientific research and implementation of the monitoring system for urban development is not only a timely but also a prerequisite for the implementation of an effective and environmentally sound economic policy in the region.*

***Keywords:** small towns and middle cities, strategic development, integrated city development program, monitoring, development indicators.*

Постановка проблеми. Формування ефективної економіки, адаптованої до умов ринку, в масштабі малого і середнього міста неможливе без вивчення проблем і перспектив розвитку промисловості, інфраструктури та інших елементів міського господарства. Ефе-

ктивно функціонуюча міська економіка є необхідною умовою і двигуном підвищення рівня суспільного добробуту. Радикальні соціально-економічні зміни, які відбуваються в суспільстві, вимагають розробки нової моделі розвитку міської політики в Україні. В її ос-

нові – підхід до людини, як до найвищої цінності, самоцілі і головної умови розвитку суспільства [1].

Дослідження можливих напрямків розвитку малих і середніх міст в умовах сучасного історичного переломного моменту розвитку цивілізації набуває підвищений інтерес, оскільки міста не тільки зберігають, але і продовжують концентрувати економічний, демографічний, фінансовий, культурний та інтелектуальний потенціал суспільства.

У сучасних умовах глобалізації та регіоналізації економіки перед органами місцевого самоврядування все більшої популярності набуває стратегічне управління розвитком міст, здатне допомогти місцевій владі більш ефективно визначати і нарощувати конкурентні переваги міст. У проведенні такого аналітичного дослідження зацікавлені всі суб'єкти стратегічного управління розвитком міст: мешканці міст – для оцінки діяльності нинішньої місцевої влади на предмет задоволення власних інтересів і потреб; органи місцевої влади – для кращого сприйняття і розуміння потреб громадськості та бізнесу, а, отже, прийняття обґрунтованих рішень щодо розвитку міста в майбутньому; бізнес-структури – з метою отримання достовірних даних про інвестиційний клімат у місті, сильні і слабкі сторони міста, можливості і загрози зовнішнього середовища, а також тенденції розвитку бізнесу, інвесторів, які мають намір вкласти кошти у розвиток міста тощо [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вченими були розроблені певні методики для проведення аналізу й оцінки стратегічного планування та управління розвитком міста (О.В.Берданова, В.М.Вакуленко, О.А.Карлова та ін.). Однак до цього часу відсутній єдиний підхід до оцінки стратегічного управління розвитком міст. З переходом до ринкових відносин багато аспектів методичного та практичного характеру, пов'язаних з процесом формування ефективного міського господарства в малих та середніх містах, ще не вирішені у повній мірі.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних проблем та тенденцій соціально-економічного розвитку малих та середніх міст для розробки ефективної стратегії. Головними інструментами управління реалізацією обраної стратегії повинні

виступати цільові комплексні програми, які можуть сформулювати конкретний, індивідуальний «економічний ландшафт» регіону.

Виклад основного матеріалу. Перехід до ринкових відносин істотно змінив визначені економічні та соціальні характеристики як регіонів і областей, так і муніципальних утворень. Найбільшою мірою ці зміни торкнулися малих і середніх міст, де централізація управління соціально-економічними процесами мала найбільш важкі наслідки. В сучасних умовах активізація ролі малих і середніх міст в регіональному розвитку набуває ключового значення. Саме в цій категорії міст найгостріше виявляються як позитивні, так і негативні наслідки проведення соціально-економічних реформ. Розвиток малих і середніх міст більшою мірою обумовлює подальший соціально-економічний розвиток регіонів і країни в цілому. У зв'язку з цим проблеми соціально-економічного розвитку малих і середніх міст та стратегічне управління цим розвитком набувають особливої значущості [6].

В регіональному управлінні розвиток передбачає зміни, які збільшують будь-які параметри системи, що існували раніше, в економічній, соціальній, екологічній сфері. Зрозуміло, що зміни (нововведення будь-якого типу) мають кількісний та якісний характер. Кількісні зміни свідчать, як правило, про економічне зростання. Якісні – призводять до змін структурних характеристик та змістовності самого розвитку.

Однак, не варто перебільшувати значення тільки економічних факторів розвитку міста. Соціально-культурні, демографічні, екологічні та інші фактори формують середовище, де відбувається життя людини – найціннішого капіталу будь-якої організації та демократичного суспільства.

Соціально-економічний розвиток регіону має багато аспектів. На наш погляд, на сьогодні найважливішими аспектами розвитку вітчизняних малих та середніх міст є наступні:

- зростання виробництва і доходів, а значить й інвестиційної привабливості;
- підвищення доходів населення, поліпшення якості медичного обслуговування, зростання рівня освіти, наслідком чого є позитивні зміни в демографічній ситуації та створення комфортних умов для життя;

- створення умов для розвитку бізнесу, надання більшого ступеня економічної свободи для підприємця [2, с. 651].

Стратегічний розвиток будь-якого міста – це складний та багатоцільовий процес. Його зміст обумовлений індивідуальними особливостями будь-якого міста. Тому дуже важливим є аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища об'єкту дослідження. Елементи такого аналізу містяться в наступних групах факторів: природні, демографічні, економіко-географічні, економічні (рис. 1) [7, с. 11].

У проведенні повномасштабного аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища міста зацікавлені різні групи людей та організацій (стейкхолдери). Результати такого аналізу складають основу розробки стратегії розвитку міста на довгостроковий період.

Довгострокове процвітання малих і середніх міст залежить від того, наскільки розвинена в них інфраструктура і наскільки вона готова взяти на себе навантаження нового основного виробництва. Чим більше розвинена інфраструктура (допоміжне виробництво), тим більш гнучкою є вся економіка міста, тим на більш міцній основі базується його економічний розвиток і процвітання [7].

Таким чином, в умовах швидкої зміни основних виробництв головним фактором сталого економічного розвитку стає ступінь розвиненості всієї міської інфраструктури [5].

Розробка теоретико-методичних основ стратегічного розвитку малого або середнього міста є фундаментальною проблемою управління, актуальність якої обумовлена тим, що без високого рівня соціально-економічного розвитку малих і середніх міст неможливо досягти успішного розвитку регіону і всієї країни в цілому. І це зрозуміло, оскільки, наприклад, кількість малих міст становить близько 70% від загального числа міст, а проживає в них близько 20% міських жителів [1], і вони, виконуючи свої соціальні, економічні

функції, забезпечують цілісність країни. У зв'язку з цим вони можуть і повинні стати об'єктами стратегічного управління і планування.

Для розробки ефективного плану стратегічного розвитку малих і середніх міст необхідно чітко сформулювати їх місію, яка дозволяє розробити критерії для оцінки ступеня досягнення поставлених цілей, узгодити інтереси всіх жителів міста, створити сенс і зміст їх діяльності, почуття причетності до досягнень або невдач [2].

Місія нашого міста: «Мелітополь – зростаючий інвестиційно-привабливий край з сучасними робочими місцями і комфортними умовами для життя». Чітко сформульована місія дозволяє обрати цілі соціально-економічного розвитку міста: ринкові, соціальні, виробничі, організаційні, фінансові тощо.

Особливо важливою повинна бути також ієрархія обраних цілей (рис.2). Дерево цілей стратегії розвитку м. Мелітополя включає:

«Просторовий розвиток» – Стратегічна ціль №1: Розширення території міста, поліпшення демографічної ситуації. Операційних задач: 17.

«Економічний розвиток» – Стратегічна ціль №2: Створення робочих місць та зростання доходів населення. Операційних задач: 20.

«Соціальний розвиток» – Стратегічна ціль №3: Створення комфортних умов для життя. Операційних задач: 24.

Одним з інструментів стратегічного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища міста є SWOT-аналіз, заснований на спрощеній структуризації інформаційного поля для прийняття рішень в області розробки стратегії. Його результати можуть бути використані при формуванні портфеля конкретних проектів і створенні державно-приватних партнерств для їх реалізації [13].

Рис. 1. Вплив факторів середовища функціонування на соціально-економічний розвиток малих та середніх міст [7]

Конкурентні переваги міста Мелітополя Запорізької області:

- вигідне географічне положення (перехрестя транспортних шляхів, близькість до курортів);
 - наявність промислового потенціалу;
 - висока питома вага експорту в промисловості (свідчить про високий рівень конкурентоспроможності промисловості міста);
 - близькість сировинної бази (метал, сільгосппродукція) і ринків збуту;
 - доступна кваліфікована робоча сила;
 - розвинений малий бізнес у сфері виробництва і торгівлі;
 - наявність двох державних університетів (з науковим потенціалом), розвинена мережа технікумів, коледжів та училищ; інтеркультурне місто (100 національностей і народностей);
 - наявність природних джерел чистої питної води; сприятливий клімат і екологія.
- Найгіршою ситуацією для міста є:
- відсутність Генерального плану розвитку міста;
 - нестача вільних міських територій;
 - низький рівень доходів населення;

- відсутність високооплачуваних робочих місць;
- низька якість медичних послуг;
- відсутність доступного житла (особливо для молоді);
- критичний стан основних фондів житлово-комунальних господарств;
- незадоволеність мешканців міста наданими житлово-комунальними послугами;
- поганий стан доріг та тротуарів, внутрішньоквартальних та придомових територій;
- відсутність привабливих інвестиційних продуктів;
- погіршення демографічної ситуації;
- бюрократія і корупція;
- високий рівень тіньової економіки.

Крім того, зростання цін на продукцію та послуги природних монополій у сукупності з високим рівнем зносу основних виробничих фондів практично у всіх галузях економіки міста призводить до значних втрат у виробництві і подорожчання кінцевої продукції, що в підсумку негативно позначається на загальній ефективності роботи багатьох підприємств міста.

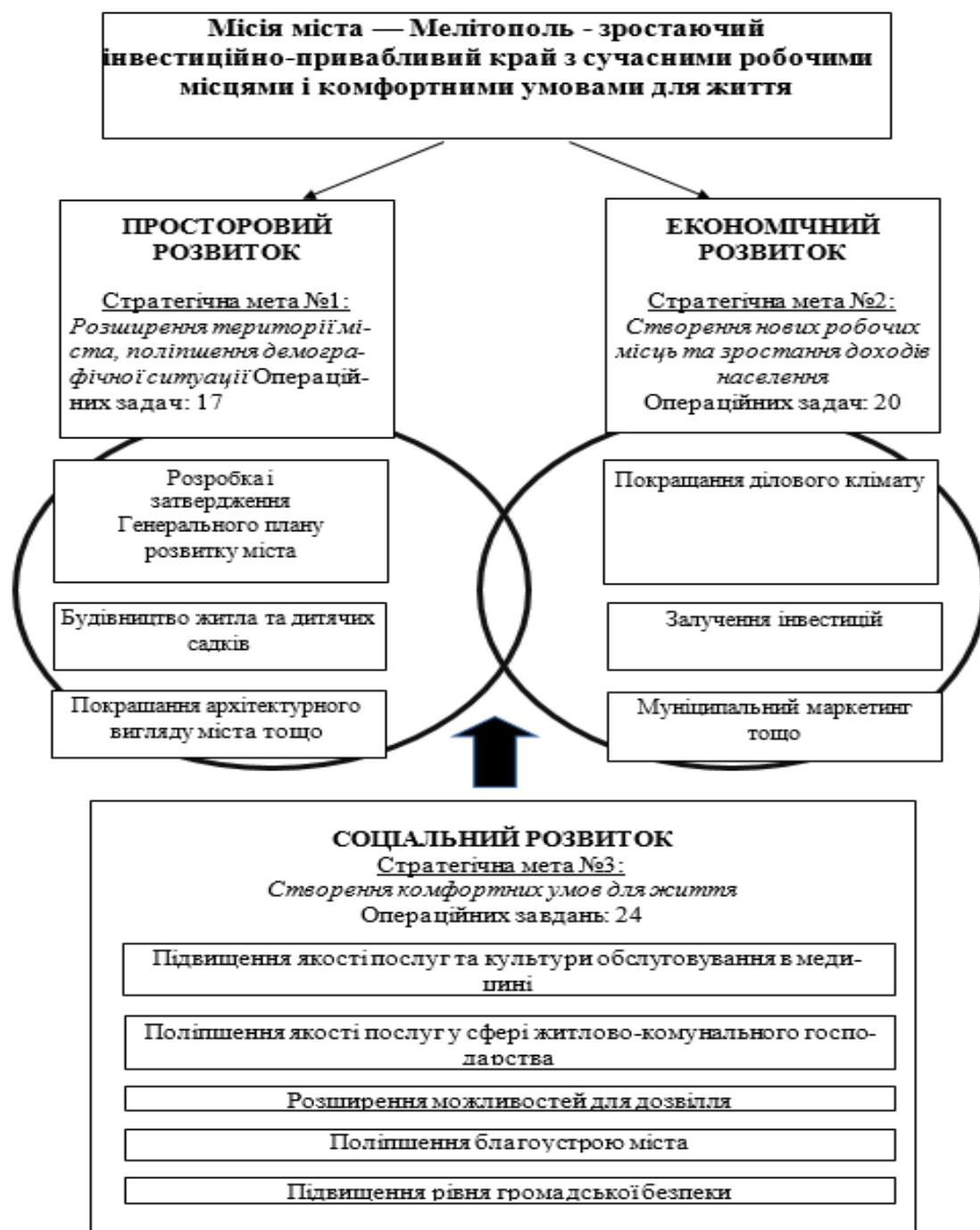

Рис. 2. Дерево цілей стратегічного розвитку м. Мелітополя [12]

З урахуванням конкурентних переваг міста Мелітополя, обмежень його розвитку та основних проблем, що вимагають першочергового вирішення, було розроблено «дерево цілей» Стратегії (рис. 2).

«Дерево цілей» – це сукупність цілей, спрямованих на вирішення основних проблем міста. Структура «дерева цілей» складається з місії міста, основних пріоритетів розвитку, стратегічних, операційних цілей та переліку конкретних задач, які необхідно вирішити для досягнення поставлених цілей.

У зв'язку з тим, що кожне мале і середнє місто є унікальним, кожна стратегія його розвитку також є оригінальною, тому дублювати і піражувати її для інших міст регіону неприпустимо.

Головними інструментами управління реалізацією обраної стратегії повинні виступати цільові комплексні програми, що включають: опис проблеми, критеріїв, моделей (сценаріїв) розвитку, прогноз показників, ресурсне та правове забезпечення, очікуваний ефект від реалізації програми.

Наприклад, м. Мелітополь Запорізької області став учасником проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст (ПРОМИС)», який здійснюватиметься до грудня 2020 року Федерацією канадських муніципалітетів за фінансової підтримки Уряду Канади. Проект спрямований на зміцнення державного сектора, впровадження демократичного врядування та прискорення економічного розвитку, створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу, підтримки процесу децентралізації та стратегічного планування. Продуктами проекту стануть: Маркетингова стратегія міста

Мелітополя; Програма просування продукції міста Мелітополя на зовнішні ринки, у рамках якої вже підготовлений Експортний профіль міста [12].

Висновки. Виконання комплексу наукових досліджень і впровадження системи моніторингу розвитку міст є не тільки своєчасною, а й необхідною умовою у справі реалізації ефективної та екологічно безпечної економічної політики в регіоні. В результаті формується «економічний ландшафт» регіону як конкретного, індивідуального, неповторного соціально-економічного комплексу, вагомим місцем в якому займають малі та середні міста.

Список літератури:

1. Біла С.О. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» / С.О. Біла. – К.: НІСД, 2011. – 88 с.
2. Берданова О.В. Стратегічне планування регіонального розвитку: Навч. посібник / О.В. Берданова, В.М. Вакулєнко. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 96 с.
3. Brown S. Retail Location a Mikro-Scale Perspective. Avebure, Aldershot, 1999.
4. Evans A.W. Urban Economics. Oxford, Bleckwell Publishers, 2002.
5. Карий О. Стратегічне планування розвитку міста / О. Карий. – Львів.: ЗУКЦ, 2007. – 317 с.
6. Карлова О.А. Соціально-економічні складові функціонування міського комплексу (теорія і практика): [монографія] / О.А.Карлова. – Харків: Видавництво «Мадрид», 2011. – 452 с.
7. Ленд'єл М. Моніторинг та оцінювання стратегій і програм регіонального розвитку в Україні / М. Ленд'єл, Б. Винницький, Ю. Ратейчак. – К.: Вид-во «К.І.С.», 2007. – 120 с.
8. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы, политика. В 2 т.: Пер. с англ. Т. 2.
9. Томарева-Патлахова В.В. Стимулювання інноваційно-технологічного розвитку регіонів [Текст] / В. В. Томарева-Патлахова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво: наук.-вироб. журн. - 2012. - N 2. - С. 196-201.
10. Форрестер Дж. Динамика развития города/ пер. с англ. М., 2004.
11. <http://www.invest-melitopol.gov.ua/index.php/proekty/invest-proekty>.
12. www.invest-melitopol.gov.ua/...melitopole/strategyamelitopol2020.

References:

1. Bila, S.O. (2011) Stratehiyi rozvytku rehioniv: shlyakhy zabezpechennya diyevosti. *Zbirnyk materialiv «kruhloho stolu»* / S.O. Bila. – K.: NISD, – 88 s.
2. Berdanova, O.V. (2007) *Stratehichne planuvannya rehional'noho rozvytku*: [Stratehichne planuvannya rehional'noho rozvytku];: textbook, / O.V. Berdanova, V.M. Vakulenko. – K.: Vyd-vo NADU, – 96 s.
3. Brown, S. (1999) *Retail Location a Mikro-Scale Perspective*: [Retail Location a Mikro-Scale Perspective]: textbook, / S. Brown. - Avebure, Aldershot.
4. Evans, A.W. (2002) *Urban Economics*: [Urban Economics]: textbook, / A.W. Evans. - Oxford, Bleckwell Publishers.
5. Karyy, O. (2007) *Stratehichne planuvannya rozvytku mista* : [Stratehichne planuvannya rozvytku mista]: textbook, / O. Karyy. – L'viv.: ZUKTS, – 317 s.
6. Karlova, O.A. (2011) *Sotsial'no-ekonomichni skladovi funktsionuvannya mis'koho kompleksu (teoriya i praktyka)*: [monohrafiya] / O.A.Karlova. – Kharkiv: Vydavnytstvo «Madyrd»,. – 452 p.
7. Lend'el, M. (2007) *Monitorynh ta otsinyuvannya stratehiy i prohram rehional'noho rozvytku v Ukraini*: [Monitorynh ta otsinyuvannya stratehiy i prohram rehional'noho rozvytku v Ukraini]: textbook, / M. Lend'el, B. Vynnyts'kyy, YU. Rateychak. – K.: Vyd-vo «K.I.S.»,. – 120 s.
8. Makkonell, K.R., Bryu, S.L.(2005) *Ékonomyks: Pryntsypy, problemy, polytyka*. V 2 t.: Per. s anhl. T. 2.: [Ékonomyks: Pryntsypy, problemy, polytyka. V 2 t.: Per. s anhl]: textbook.
9. Tomareva-Patlakhova, V.V. (2012). *Stymulyuvannya innovatsiyno-tekhnologichnoho rozvytku rehioniv* [Tekst] / V. V. Tomareva-Patlakhova // *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo: nauk.-vyrob. zhurn.* - 2012. - N 2. - S. 196-201.
10. Forrester, Dzh. (2004) *Dynamyka razvytyya horodal* per. s anhl. [Dynamyka razvytyya horoda]: textbook, / Dzh. Forrester, M., - 157 s.
11. <http://www.invest-melitopol.gov.ua/index.php/proekty/invest-proekty>
12. www.invest-melitopol.gov.ua/...melitopole/strategyamelitopol2020